

קולה החם והחכם של המוטל בר-יוסף

נדירים הפרופסורים לספרות שהתברכו בדחף מסאי ובכשרון מסאי. נדירים, משום כך, הפרופסורים לספרות שתוצרתם חורגת מן השיח הפנימי של מגדל-השן האקדמי ונושאת בשורה כלשהי לציבור המשכיל הרחב. ומבין הפרופסורים הנדירים שהתברכו בדחף מסאי ובכשרון מסאי, נדירים אלה שהתברכו ביושר האינטלקטואלי העומד בפני אופנות-שיח מזדמנות, חישובי-כדאיות קרייריסטיים וראווה למדנית או רטורית. לכן נדיר מה שאמור להיות נפוץ, בעולם טוב יותר: קול מסאי צלול, חדור יושר בסיסי, שמשמיע את דבריו לא כדי להחניף לקליקה אינטלקטואלית שבאופנה ולא כדי להתחכם ולהבריק ולעשות עלינו רושם, אלא כדי לפרוש בפנינו ברצינות ובפשטות את השקפת עולמו, את האמת התרבותית שלו.

כזה הוא קולה של המוטל בר-יוסף, העולה אלינו מספרה **קריאות ושריקות**. בר-יוסף מלומדת דיה כדי להפיגז את הקוראים בארטילריה של מידע, ורהוטה וקולחת דיה כדי לסחוף את הקוראים במקסם רטורי – אבל אין הוא עושה לא את זה ולא את זה, כי אין היא כותבת כדי להרשים. היא כותבת כדי לחלוק איתנו את הדברים היקרים לה ואת הדברים הכואבים לה בהווייתנו הספרותית, התרבותית והפוליטית, ולכן זוהר ספרה בזוהר האפרורי-לכאורה – והנדיר כל כך, כאמור – של אמירת אמת אישית, בלי מחלצות, בלי מסכי עשן. **קריאות ושריקות** מצטרף בכך לקובצי-מסות נפלאים בצלילותם ובישורתם כמו **אוטוביוגרפיה של קורא** של שלמה גרודזנסקי או **קווי אוויר** של נתן זך: ספרים ששרדו את אופנות-השיח המתחלפות בדיוק משום שנכתבו מתוך עצמאות לא-אופנתית.

תרומתה העיקרית של בר-יוסף לחקר הספרות והתרבות העברית היא חשיפת ההקשר התרבותי של הולדת הספרות העברית המודרנית. העובדה שספרות דור-התחייה נולדה על רקע ספרות-הדקאדנס האירופית, והעובדה שהיא נולדה, ברובה, על רקע הספרות הרוסית (הסימבוליסטית) של מפנה-המאות, זכו בידי בר-יוסף לחשיפה חלוצית בהיקפה ובעומקה. יתר על כן, בר-יוסף הצביעה על כך ששורשיה הדקאדנטיים והרוסיים של הספרות העברית המודרנית ממשיכים להפרות עד היום, לטוב ולרע, מגמות מרכזיות בספרות הישראלית. זהו הממד האקטואלי של מפעלה המחקרי – ורק עכשיו, **בקריאות ושריקות**, הבהירה בר-יוסף לעצמה ולנו עד כמה הוא אקטואלי. במסות כגון "הציונות על רקע התרבות הרוסית", "בודלר בספרות העברית", "ניאו-דקאדנס בשירה הישראלית" ו"על סימבוליזם בשירה המודרנית", הכלולות **בקריאות ושריקות**, מכריחה אותנו בר-יוסף להכיר ב-DNA הדקאדנטי והרוסי שירשנו, ולשאול את עצמנו אם עלינו לטפחו או להשתחרר מעולו. תהייה זו נעשתה רלבנטית ביתר שאת לנוכח קליטתם של מיליון עולי בריה"מ-לשעבר – אותה פגישה מחודשת עם מרבציה הרוסיים של ספרותנו-תרבותנו העברית-ישראלית – ועירנותה של בר-יוסף לכאביו ולסיכוייו של מפגש-תרבויות זה,

המטלטל את הישראליות דווקא משום שהוא מזכיר לה הסיב הרוסי של שורשיה, עולה גם היא במלוא הבהירות מן המסות הכלולת ב*קריאות ושריקות*.

שאלה חשובה ואקטואלית אחרת המעסיקה את בר-יוסף בספר הזה היא שאלת היחס אל המיסטיקה. להוה ידוע שנחשול של מיסטיקה שוטף שדרות שונות של החברה הישראלית בשנים האחרונות, ולהוה ידוע, מאידך גיסא, שחוקר-ספרות ישראלי ה"מכבד את עצמו" לא יכתוב על יצירות שיש בהן איום כלשהו על עולם-התוכן החילוני, ה"שפוי". "לא מכובד" לכתוב על מיסטיקה בהקשר ספרותי, ומאחר שזו הדוגמה האקדמית שלנו, נחוץ אומץ כדי להרים את הכפפה הזאת. בר-יוסף לא פוחדת לדבר על הנושא בעידן שבו עומדת בפנינו הבחירה העצובה בין רוכלי-"רוחניות" שרלטנים לבין אקדמיה מתנשאת הפוסלת על הסף את עצם הדיון במבעים מיסטיים, ממלאת בר-יוסף את החסר המשווע בדיון רציני, נטול דיעות קדומות, על ספרות המבטאת תכנים מיסטיים-רליגיוזיים.

אבל יותר מכל, עולה ב*קריאות ושריקות* תחושה של אחריות – או אף שליחות – מוסרית. מסות כמו "איפה נמצאת התרבות?", "ספרות ומוסר", "אנתולוגיה קטנה של תובנה מוסרית בשירה", "מה טוב ומה רע בעיני ה'?", "מה לעשות עם הכעס?", "הלגיטימציה של האגואיזם בספרות העברית החדשה" ו"תפקידה של הספרות הישראלית כיום", כתובות מתוך אכפתיות מוסרית נטולת מרכאות (ושוב: נטולת צדקנות אופנתית), כובשת בכנותה ובנקיון-הדעת שלה. כשם שבר-יוסף אינה מתביישת לדבר על ספרות מיסטית, כך אין היא מתביישת לדבר על הטוב ועל הרע בעיניה ולהציב את הראוי בפני המצוי. שוחררית התחכמויות יגידו שכתובה שכזאת היא תמימה; אבל בר-יוסף כותבת למי שנקעה נפשו מהתחכמויות. היא לא תמימה, היא ישרה.

קריאות ושריקות הוא ספר חם, חכם, של אשה העושה את חשבון-עולמה הספרותי, התרבותי, הישראלי, היהודי – והנשי, כמובן. כן ירבו ספרים כאלה; לא סביר שירבו.